

ІМПЛАМЕНТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ

За результатами проведеного соціологічного дослідження з'ясовано експертну думку аграріїв та спеціалістів страхових компаній на предмет їх зацікавленості у формуванні страхового середовища в сільській місцевості. Для відображення об'єктивності думок всіх ключових учасників страхового процесу (страховиків і страхувальників) соціологічне дослідження здійснювалося у два етапи. На першому етапі опитуванні брали участь спеціалісти 250-и сільськогосподарських підприємств різних форм власності Житомирської, Вінницької, Київської, Рівненської та

© О. М. Віленчук

*Науковий консультант – д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України
В. В. Зіновчук

Хмельницької областей. Другий етап опитування проводився серед фахівців 80-и страхових компаній, які надають свої послуги у сфері майнових видів страхування. Встановлено, що переважна частина опитаних респондентів позитивно ставиться до розвитку страхування у якості інструмента мінімізації ризиків сільськогосподарського виробництва. Обґрунтовано основні заходи щодо посилення страхового захисту аграріїв та підвищення фінансово-економічної спроможності страхових компаній, які надають відповідні послуги у даному сегменті ринку майнового страхування.

Ключові слова: аграрне страхування, сільськогосподарські ризики, страховики, страхувальники, страховий захист.

Постановка проблеми

Ризикогенність сільськогосподарського виробництва з кожним роком все більше актуалізує питання розробки і використання дієвих інструментів протидії ризикам, вагоме місце серед яких посідає страхування. Постає завдання у формуванні сучасної моделі страхових відносин, яка ґрунтується на збалансуванні страхових інтересів учасників страхового процесу у короткостроковій та середньостроковій перспективі. Деталізація зазначених інтересів полягає у розширенні страхового покриття, урізноманітненні діючих страхових послуг для підвищення рівня страхового захисту, а також забезпечення поступової капіталізації діяльності страхових компаній від залучення до страхування широкого кола потенційних страхувальників.

За 2012–2016 р. базові макроекономічні показники ринку аграрного страхування змінювались у таких межах: від 72,8 млн грн у 2014 р. до 156,0 млн грн у 2016 р. (страхові премії); що стосується страхових виплат, то найбільша сума відшкодування була сплачена у 2012 р., яка становила 53495 тис. грн [6]. Про значний невикористаний потенціал розвитку ринку аграрного страхування в Україні свідчить показник питомої ваги застрахованих площ у структурі посівних площ. Зазначений показник становив: у 2012 р. – 2,6 %; у 2013 р. – 3,1 %; у 2014 р. – 2,7 %; у 2015 р. – 2,6 % та у 2016 р. – 2,5 % [7]. Звідси постає науковий і практичний інтерес щодо з'ясування об'єктивної думки безпосередніх суб'єктів страхового ринку на перспективу розвитку аграрного страхування в Україні.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Базові положення теорії і методології аграрного страхування відображені в працях таких вчених: Ю. Алексерової [1]; М. Мних [4]; С. Навроцького [5]; В. Якубович [6, 7] та інших. Водночас, постає необхідність у здійсненні подальших наукових досліджень, спрямованих на розвиток страхових відносини в сільській місцевості, особливо враховуючи експертну думку учасників страхового середовища.

Мета, об'єкт і методика дослідження

Метою дослідження є відображення експертної думки аграріїв і спеціалістів страхових компаній на перспективу розвитку сільськогосподарського страхування в Україні (за результатами соціологічного опитування). Об'єктом дослідження є процес імплементації результатів соціологічного дослідження щодо розвитку страхових відносин в аграрній сфері. Методологічним інструментарієм дослідження є системний метод пізнання економічних явищ та процесів під час ідентифікації ролі і значення аграрного страхування в умовах ризикогенності сільськогосподарського виробництва. У процесі написання даної статті використовувалися такі методи: *наукової абстракції* – для обґрунтування теоретичних узагальнень і висновків; *порівняльного аналізу* – для виявлення сучасних тенденцій розвитку вітчизняного ринку аграрного страхування; *соціологічного опитування* – для оцінювання зацікавленості потенційних страхувальників і страховиків у розвитку ринку аграрного страхування.

Результати дослідження

У науковій літературі з теорії страхування сформулювалася думка про те, що у найближчій перспективі світове суспільство очікує істотна трансформація, послідовність якої визначає “Аграрне суспільство – Індустріальне суспільство – Суспільство розвитку – Суспільство ефективного захисту своїх економічних інтересів через систему страхування” [3]. Усвідомлення всезростаючої ролі страхування в економічному житті суспільства зумовлює потребу в соціологічному опитуванні з метою виявлення думок експертів щодо найактуальніших питань, пов'язаних з організацією та функціонуванням системи страхового захисту в аграрній сфері. Дворівневий процес соціологічного опитування спрямований на з'ясування ставлення потенційних страхувальників і страховиків до їх взаємодії та оптимізації управлінських рішень на ринку аграрного страхування.

Завданням першого етапу опитування було дослідження думки аграріїв щодо їх готовності використовувати страхування як інструмент протидії сільськогосподарським ризикам. Серед респондентів лише 15,2 % відповіли, що користувалися послугами страхування, решта 84,8 % – дали негативну відповідь. На запитання, які основні чинники стримують розвиток аграрного страхування, 38,8 % опитаних акцентували увагу на недостатньому обсязі оборотних коштів; 30,4 % – невпевненості у виконанні страховою компанією взятих на себе зобов'язань, 28,4 % – відсутності достатньої інформації про переваги наявних страхових послуг; 7,6 % опитаних зазначили, що використовують інші інструменти протидії ризикам (рис. 1). Відтак, можна стверджувати, що для аграріїв ключовими умовами участі у страховому процесі є наявність платоспроможного попиту на страхові послуги, довіра до страхування як

невід'ємної інституції економічних відносин у суспільстві та достатній обсяг необхідної інформації для прийняття рішення щодо страхування.

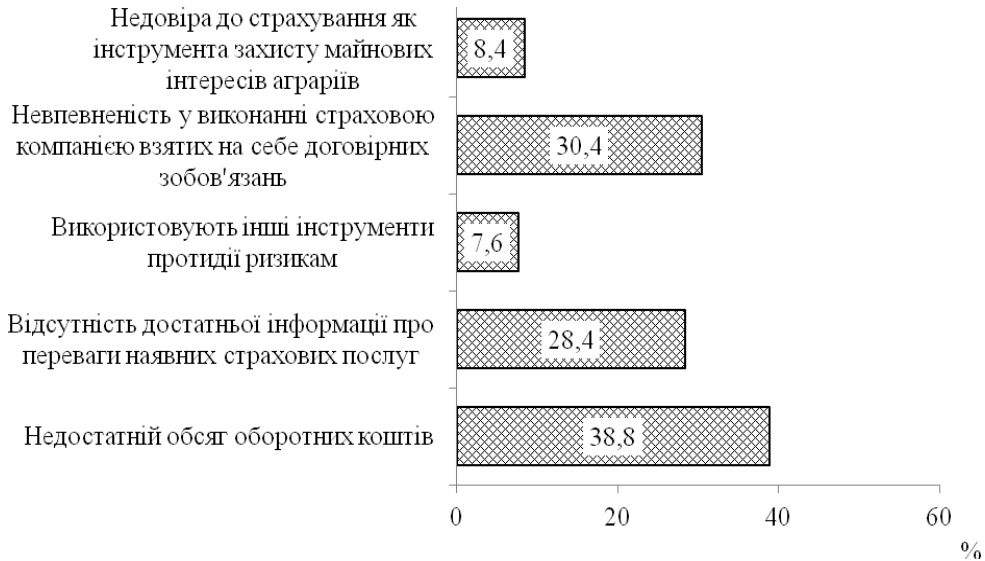

Рис. 1. Чинники, що обмежують підприємства у страхуванні за даними соціологічного дослідження

Джерело: власні дослідження.

Страхова діяльність в аграрній сфері ґрунтується на здійсненні замкнутого розподілу ризиків між страховиком і страхувальником. Цей факт зумовив необхідність дослідження експертної думки суб'єктів страхового ринку щодо видів ризиків, які потребують страхування. За результатами соціологічного опитування встановлено, що 95,0 % страхових компаній і 80,8 % суб'єктів господарювання розглядають природо-кліматичні ризики як такі, що потребують страхування, 48,8 % і 8,8 % респондентів схильні до страхування кредитних ризиків, 35,0 % і 9,6 % – інвестиційних, 26,3 % і 9,2 % – фінансових тощо (рис. 2). Спільне усвідомлення суб'єктами страхового процесу необхідності еквівалентного розподілу сільськогосподарських ризиків надає підстави для подальшого розвитку аграрного страхування, але за умов конкретизації прав і виконання обов'язків усіма сторонами страхових правовідносин.

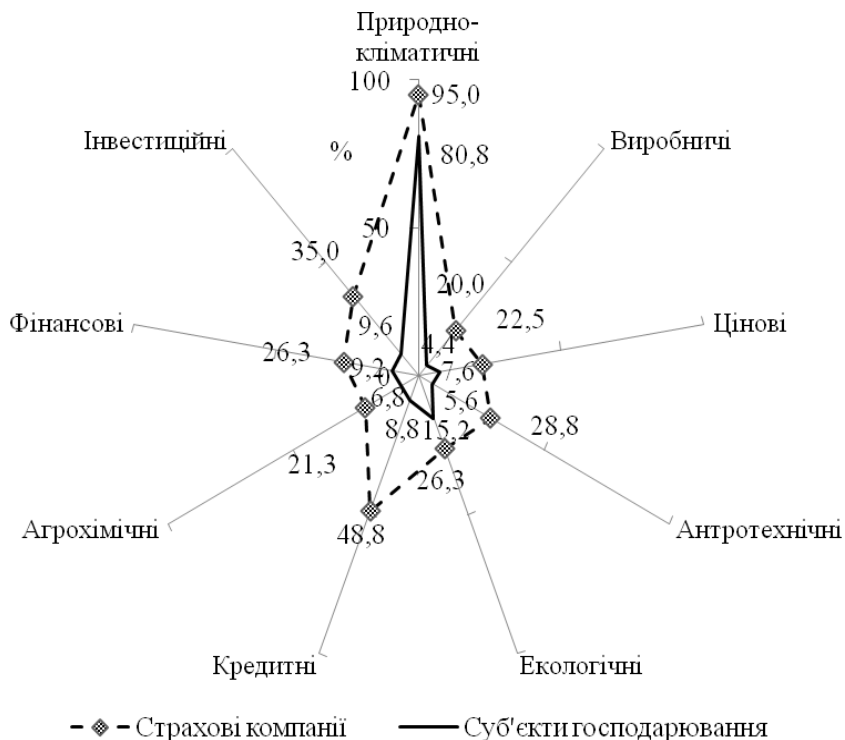
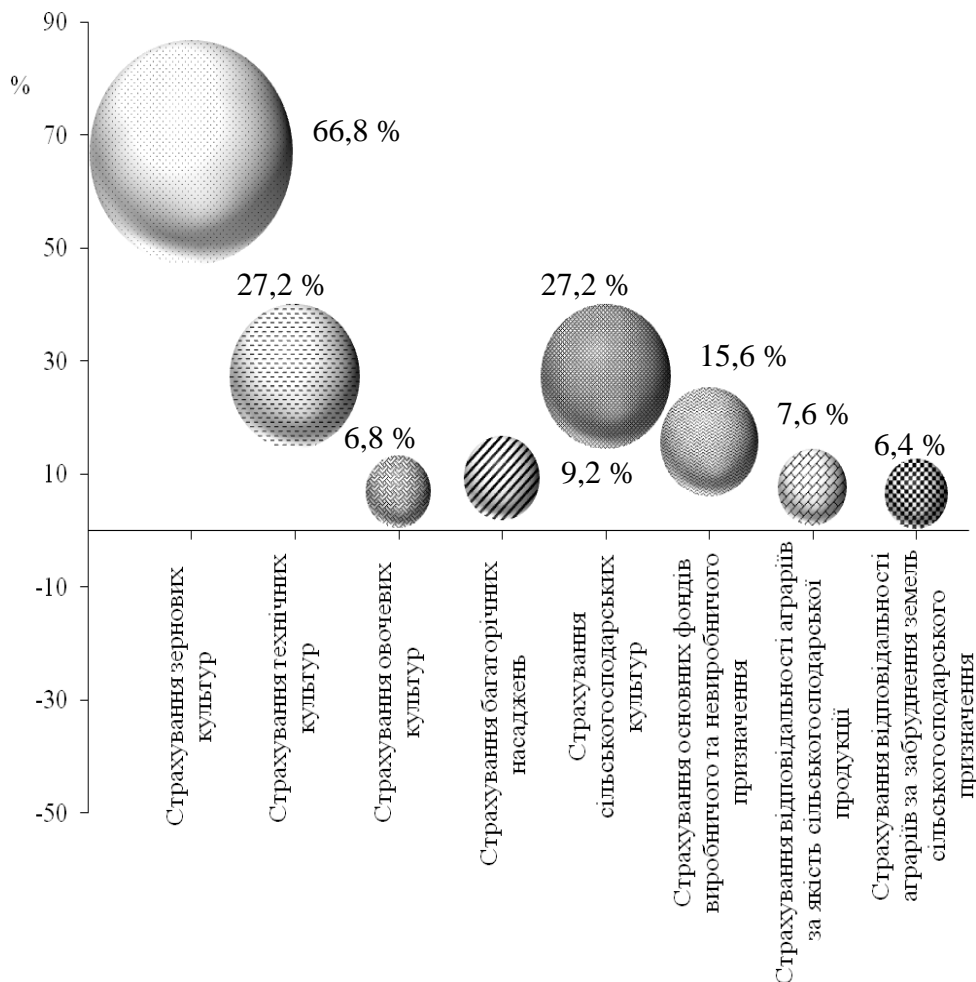

Рис. 2. Ризики, що потребують страхування за даними соціологічного дослідження

Джерело: власні дослідження.

Досліджуючи попит аграріїв на страхові послуги встановлено, що 66,8 % опитаних надають перевагу страхуванню зернових культур, 27,2 % – страхуванню технічних культур, 6,8 % – страхуванню овочевих культур, 15,6 % – страхуванню основних фондів виробничого і невиробничого характеру. Результати опитування в цілому відповідають наявним тенденціям розвитку вітчизняного ринку аграрного страхування. З'ясовано, що 7,6 % респондентів вважають за доцільне страхування відповідальності за якість продукції та 6,4 % – страхування відповідальності аграріїв за забруднення земель сільськогосподарського призначення (рис. 3).

Джерело: власні дослідження

Фінансово-економічні відносини на страховому ринку формуються завдяки процесу купівлі-продажу страхових продуктів, тому під час соціологічного опитування ставилось за мету з'ясувати: по-перше, думку аграріїв щодо варіантів їх страхового захисту з точки зору співвідношення ціни та якості страхового обслуговування; по-друге, позицію страхових компаній щодо наявності попиту серед аграріїв на ті чи інші страхові послуги. Зокрема, 52,5 % з числа опитаних респондентів страхових компаній і 10,4 % суб'єктів страхування вважають найприйнятнішою формою захисту майнових інтересів аграріїв щодо страхування від комплексу ризиків, 63,8 % і 13,2 % – страхування на весь цикл

виробництва, 45,0 % і 37,2 % – страхування на період перезимівлі, 11,2 % і 29,2 % – страхування на весняно-літній період та 27,5 % і 19,2 % – індексне страхування (рис. 4). Діяльність страхових компаній, як правило, спрямована на реалізацію високовартісних страхових продуктів (страхування від комплексу ризиків або страхування на весь цикл виробництва), у той же час страхувальники у більшій мірі користуються страховим покриттям на певний період року.

Рис. 4. Оптимальний варіант страхового захисту за співвідношенням ціна – якість страхового обслуговування, відповідно до даних соціологічного дослідження підприємств та страхових компаній

Джерело: власні дослідження.

Другий етап соціологічного опитування здійснювався серед страхових компаній у сегменті інших видів страхування, ніж страхування життя. Потреба у проведенні такого опитування зумовлена необхідністю дослідження ділової та інвестиційної зацікавленості страхових компаній у наданні послуг аграрного страхування. Ключовим мотиватором страхового ринку безумовно виступають страхові компанії, які організують і забезпечують необхідний рівень захисту майнових і фінансових інтересів аграріїв, відповідно до прийнятих страхових зобов'язань.

За результатами проведеного анкетування встановлено, що 85,0 % опитаних страховиків зацікавлені у наданні страхових послуг у сфері аграрного страхування; 23,8 % – висловили подібну точку зору, але на засадах державно-приватного партнерства; 32,5 % – вважають за доцільне впровадження обов’язкової форми страхування; 8,8 % – констатували, що даний вид страхування не представляє інтересу для страхових компаній (рис. 5). Наведені дані свідчать, що в переважній більшості страховики вбачають перспективу розвитку аграрного страхування та зацікавлені у наданні страхових послуг в сільській місцевості, виходячи з наявної ресурсної бази земельних площ в Україні та чисельності юридичних та фізичних осіб, які обробляють землі сільськогосподарського призначення. Респонденти оцінюючи можливості використання інноваційних форм страхового захисту в аграрній сфері все більшу перевагу надають державно-приватному партнерству.

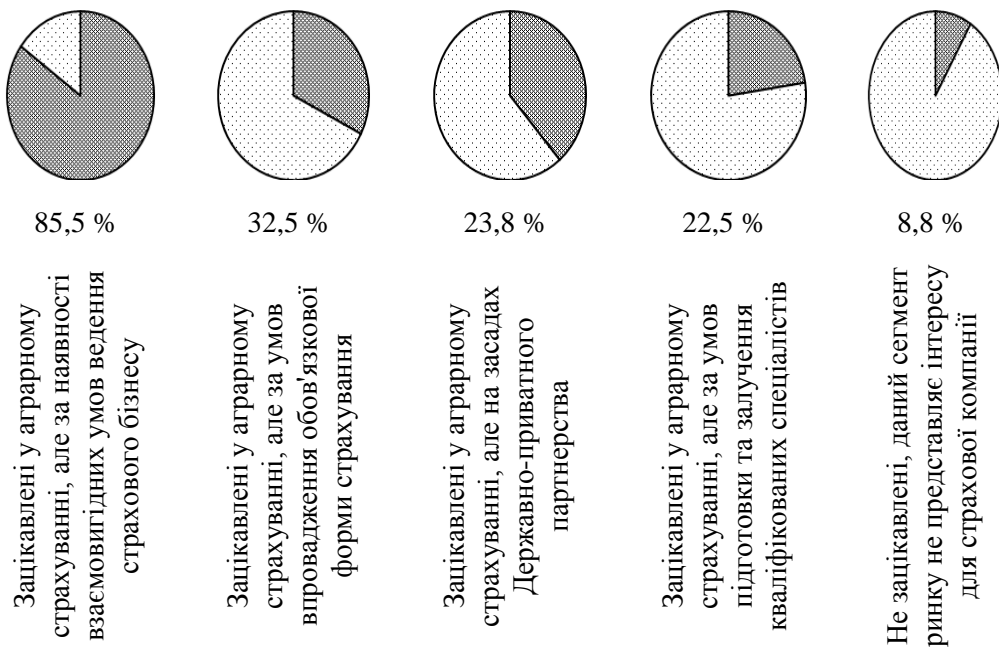

Рис. 5. Зацікавленість страхових компаній у наданні страхових послуг у сфері аграрного страхування

Джерело: власні дослідження.

При формуванні спектру послуг, страхові компанії визначаються з переліком видів страхування, які будуть позиціюватися на страховому ринку, виходячи з наявного попиту серед аграріїв на страхові продукти, їх платоспроможності та

потреби у страховому захисті. Соціологічне опитування засвідчило, що 86,3 % респондентів вважають за необхідне страхування урожаю сільськогосподарських культур; 53,8 % – урожаю багаторічних насаджень; 35,0 % – сільськогосподарських тварин; 13,8 % – відповідальності аграріїв за якість сільськогосподарської продукції та 10,0 % – відповідальності аграріїв за забруднення земель сільськогосподарського призначення (рис. 6). Серед індексних страхових продуктів 66,3 % респондентів вважають, що найбільшим попитом серед аграріїв користуватимуться послуги зі страхування на основі регіонального індексу доходу; 58,8 % – страхування на основі регіонального індексу урожайності; 47,5 % – страхування на основі погодних індексів. Позитивним є той факт, що більшість опитаних респондентів висловили готовність приймати участь в урізноманітненні видів страхових послуг, відповідно до наявного на них попиту з метою підвищення рівня страхового захисту аграріїв.

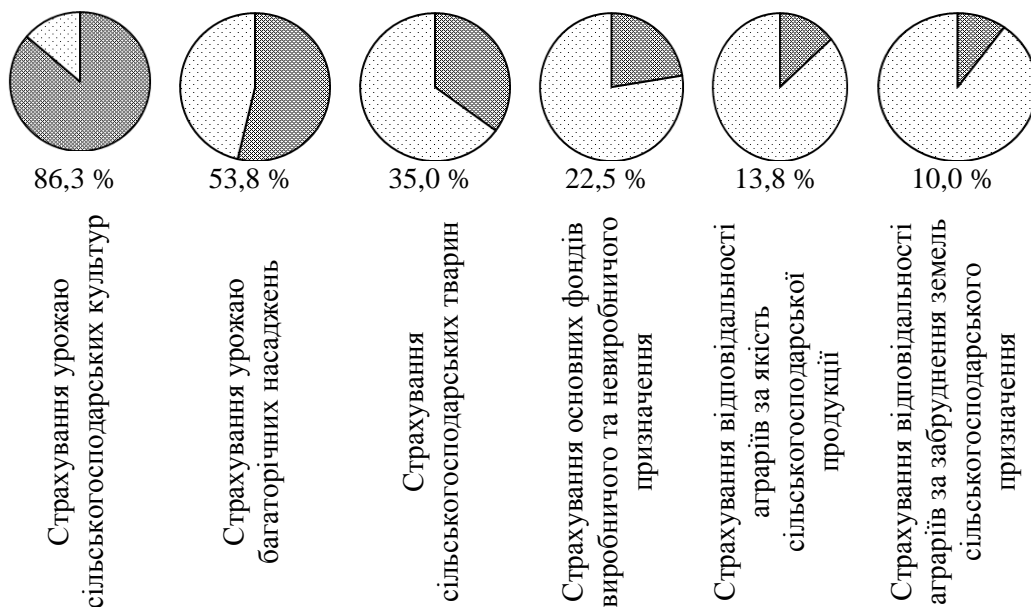

Рис. 6. Види аграрного страхування, які користуються найбільшим попитом серед аграріїв за даними соціологічного дослідження

Джерело: власні дослідження.

Досліджуючи ставлення респондентів до напрямів розвитку ринку аграрного страхування свідчить, що 78,7 % опитаних поділяють думку щодо необхідності здійснення державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції; 32,5 % – підтримують ідею підвищення якості управління бізнес-процесами у страхових компаніях; 21,3 % – проявили зацікавленість у розвитку товариств

взаємного страхування (кооперативного страхування). Безумовно даний вектор розвитку аграрного страхування є перспективним, особливо за умов посилення тенденцій децентралізації та підвищення ролі сільських громад у процесі управління сільськими територіями. На підтвердження цієї думки є слушною наукова позиція В. В. Зіновчука про те, що "...кооперативи при сільських громадах являють собою обнадійливий інструмент відродження повноцінного функціонування не лише аграрного виробництва сімейного типу, але і забезпечення сільського розвитку в цілому" [2, с. 5–6]. Отже, провідні страхові компанії України, що здійснюють свою професійну діяльність в сегменті майнових видів страхування перебувають у постійному пошуку взаємоузгоджених варіантів співпраці з аграріями, мінімізуючи власні фінансові ризики при наданні страхового захисту виробникам сільськогосподарської продукції

Висновки та перспективи подальших досліджень

Результати проведеного соціологічного дослідження дають підстави констатувати про наступне:

1. Реальний стан функціонування ринку аграрного страхування не відповідає потенційним можливостям його розвитку. Основними причинами такої ситуації є: по-перше, у переважній більшості вітчизняних аграріїв, особливо середніх і дрібних товаровиробників на разі постає питання обмеженості оборотних коштів для їх інвестування в страховий захист; по-друге, недостатній рівень диверсифікації страхових послуг, відповідно потреб страхувальників у страховому захисті; по-третє, високий рівень ризикогенності аграрного страхування, що зумовлює значну відповідальність учасників страхового процесу. Водночас, респонденти (сільськогосподарських підприємств та страхових компаній) в анкетах сформулювали досить чітку позицію щодо активізації процесу страхування, як дієвого інструмента нейтралізації ризиків в сільській місцевості.

2. Наразі постала потреба у посиленні інституціональної спроможності учасників страхового ринку до ефективного розподілу ризиків і відповідальності у межах діючих договорів страхування. Йдеться у першу чергу про підвищення гарантій страхового захисту аграріїв та забезпечення прийняттого рівня рентабельності страхової діяльності тим компаніям, які спеціалізуються на даному сегменті страхового ринку. Невід'ємним елементом активізації ділової та інвестиційної привабливості вітчизняного ринку аграрного страхування є його інфраструктурне та комунікаційне забезпечення суть якого полягає у ефективній взаємодії учасників страхового процесу щодо своєчасної ідентифікації, оцінці та управління сільськогосподарськими ризиками за допомогою страхових інструментів (мікрострахування, страхування та перестрахування).

3. Євроінтеграційний вектор національної економіки зобов'язує суб'єктів страхового ринку використовувати сучасні моделі і форми страхового захисту в аграрній сфері. Інноваційною формою подальшого розвитку аграрного страхування для багатьох країн світу вважається держано-приватне партнерство. Найвагомішою перевагою такої співпраці між страховими компаніями, аграріями

та державою є збалансування їх фінансово-економічних інтересів спрямованих на своєчасне покриття непередбачених витрат виробників сільськогосподарської продукції, спричинених настанням страхової події та забезпечення циклічності їх виробничо-господарської і фінансової діяльності.

Подальші дослідження будуть спрямовані на обґрунтування форм і методів актуарної збалансованості як визначальної умови узгодження майнових інтересів на ринку аграрного страхування.

Література

1. Алексєрова Ю. В. Розвиток сільськогосподарського страхування: теорія, методологія практика: монографія // Ю. В. Алексєрова. – Вінниця: ТОВ “Видавництво – друкарня Діло”, 2015 – 368 с.

2. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні / В. В. Зіновчук // Вісник ЖНАЕУ. – 2012. – № 1, т. 2. – С. 3–12.

3. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків: монографія / М. С. Клапків. – Тернопіль. Економічна думка. Карт - бланш. – 2002. – 570 с.

4. Мних М. В. Розвиток теорії страхування у сучасних умовах / М. В. Мних // Економіка та держава. – 2009. – № 2. С. 20–24.

5. Навроцький С. А. Стан та тенденції розвитку сільськогосподарського страхування / С. А. Навроцький // Наука й економіка. – 2012. – Вип. 1. – С. 61–69.

6. Якубович В. Ринок агрострахування України у 2016-му андеррайтинговому році: аналітичне дослідження Проекту “Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та центральній Азії” / В. Якубович // Word Bank Group International Finance Corporation (IFC). – 18 жовтня 2016. – 28 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com>

7. Yakubovich V. Agricultural Insurance Market in Ukraine: Eca Agri-Finance Project / Word Bank Group International Finance Corporation (IFC). – April, 2016. – 38 p. – <http://www.agroinsurance.com>